

у поняття “природна історія”), виявляючи її у вічній потребі людини в пізнанні. Інстинкт допитливості, природний для людини, спонукає її до дослідження історії.

У постмодерністській літературі виникає своєрідний бестіарій, який уособлює “природну історію”, тобто альтернативну художню історіографію. Подібно до середньовічного бестіарію він складається з реальних чи вигаданих тварин, мета яких розважити і навчити читача. Однак моралізаторська роль тваринних образів постмодерністської літератури зводиться до іронії. Образи тварин набувають інакомовного значення, спочатку символічного, а згодом і алегоричного: шашіль (роман “Історія світу в 10 ½ розділах”) – це образ постмодерністського історика (альтернативного наратора, який протистоїть історикові); папуга (роман “Папуга Флобера”) уособлює постмодерністську “копію копії” (симулякр, за допомогою якого відбувається реконструкція образу Г.Флобера); вугор (роман “Земля води”) символізує потенційно непізнане і невловиме історичне минуле.

Продуктивність постмодерністського бестіарію для альтернативного історіописання розкривається в опозиції “природне” vs “штучне”. Як не парадоксально, але в історіографічній металітературі вона тотожна опозиції “природне” vs “людське”, а точніше “природний хід подій” vs “інтерпретація історії людиною”. “Природну історію” варто розглядати як сукупність образів та тропів, які формують злагожену картину авторського способу писання історії як спосіб пізнання дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. М.М.Бахтин Из предьстории романного слова / Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – Москва: Художественная литература, 1975. – С.408-446.
2. Г.Грасс Траектория краба // Иностранная литература, 2002. – 10. – Режим доступа до тексту: <http://militera.lib.ru/prose/foreign/grass1/index.html>
3. М. Элиаде. Космос и история: избранные работы. – М. : Прогресс, 1987. – 311, [1] с.
4. Barnes J. Flaubert's Parrot / Julian Barnes. – London : Picador, 1985. – 190 p.
5. Barnes J. A History of the World in 10 S Chapters / Julian Barnes. – London : Picador, 1990. – 311 p.
6. Byatt A.S. On Histories and Stories. Selected Essays / A. S. Byatt. – London : Chatto & Windus, 2000. – 196 p.
7. Lee A. Realism and Power. Postmodern British fiction / Alison Lee. – London and New York : Routledge, 1990. – 154 p.
8. Swift G. Waterland / Graham Swift. – London, Sydney and Auckland : Picador, 1992. – 358 p.

9. Vianu L. Giving up Criticism is Much Easier than Giving up Alcohol or Tobacco. Interview with Julian Barnes / Lidia Vianu. – Режим доступу до тексту: http://lidiavianu.scriptmania.com/julian_barnes.htm

ЗООМОРФНА МЕТАФОРА В ПОЕЗІЇ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ

Роман ДУБРОВСЬКИЙ

Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
імені Тараса Шевченка

У статті розглядаються особливості функціонування зооморфних метафоричних образів-символів у поезії Галини Гордасевич. Проаналізовано вплив традиції та авторське новаторство у зображенні образів птахів.

Ключові слова: зооморфізм, топос тварини, концептосфера, полісемантизм, метафоризація.

В статье рассматриваются особенности функционирования зооморфных метафорических образов-символов в поэзии Галины Гордасевич. Проанализировано влияние традиции и авторское новшество в изображении образов птиц.

Ключевые слова: зооморфизм, топос животного, концептосфера, полисемантизм, метафоризация.

The article surveys the functioning of zoomorphic metaphorical images-symbols. The influence of the tradition and the author's innovation in the uses of the images of the birds are analyzed.

Key words: zoomorphism, topos of the animal, concept sphere, polysemantics, metaphorisation.

Тварина супроводжує людину впродовж усієї історії розвитку людської цивілізації. Людина захищалася від хижих звірів і полювала на них, деякі звірі з часом були одомашнені і стали необхідними в господарстві. Століттями homo sapiens жили поряд із тваринним світом, співіснували із ним, були його частиною, накопичували досвід про доколишню фауну. Тому природно, що тварина стала невід'ємною частиною обрядів, міфів, вірувань не лише в первісному, але і в сучасному суспільстві. Проникнення в художню літературу зооморфних сюжетів, символів, зрештою, метафор – також явище природне. Вивчення цього явища у сьогоднішньому урбанізованому суспільстві набуло закономірної актуальності з різних точок зору: екологічної, семіотичної, літературознавчої (прослідкування певної традиції у формуванні “зооморфного коду” та динаміки його розвитку останнім часом у творчості певних письменників).

Проблемі функціонування зооморфних образів присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних дослідників, як Х. Вернес, С. Волкова, С. Гайдук, К. Гурський, В. Данілов, Ч. Зібрт, О. Івашук, М. Коробка, К. Леві-Строс, В. Міловідов, О. Потебня, М. Сумцов, А. Ханзен-Льове та інших.

Метою нашої розвідки є розкриття авторської смислово-символічної зооморфної парадигми Г. Гордасевич як елемента системи поетичного образотворення.

Слід зазначити, що опозиції “тварина – людина”, “тварина – риса характеру”, “тварина – душа” сягають корінням у сиву давнину. Це пов’язано і з первісними віруваннями, як-от тотемізм, і з міфологічним світосприйняттям. Так, кентавр – уособлення людиноконя; сатири, окрім людських, мали риси цапів; бога Зевса вигодувала священна корова; а кінь Пегас – втілення поетичного таланту і натхнення.

Галина Гордасевич у своїх поезіях широко послуговується зооморфними образами, вводить їх у складні метафори. Причому у поетичному тексті вони можуть виконувати різні функції. Так, характерна для творчості авторки зооморфна метафоризація дає можливість зацентувати увагу на людському через виділення опозиції “антропоморфне – зооморфне”. Крім того, використання “зооморфного коду” підводить читача до ідеї єдності з природою, гармонії з нею. Зооморфні метафори, порівняння, побудовані на основі фольклорної традиції, дозволяють запрограмувати певний настрій. Водночас поряд із наслідуванням символічно-бестіарного канону вірші Галини Гордасевич позначені полісемантизмом в інтерпретації тваринних образів-символів. Так, у різних поезіях, наприклад, орел символізує силу, хоробрість і водночас є провісником біди, смерті.

У поетичній спадщині Г. Гордасевич – цілий бестіарій. Зображення цапа, коня, солов’я, чайки, сороки, сокола, голуба, вовчиці, коника-стрибунця, джмеля, жаби, kota, ластівки, журавля, гусей-лебедів, змія, віслика, мамонта, тура, лося, цуценяти, ворона, з одного боку, допомагають у творенні образної характеристики ліричної героїні, задають певну тональність поезії, а з іншого – показують діалектичну єдність “антропоморфного” та “зооморфного” світів як двох невід’ємних частин вищого задуму. Це добре прослідковується у збірці “І сказав Ісус”. Так, паралельне (чи радше – поєднане!) зображення образів зі світу людей і тварин слугує увиразненню тих якостей, символами яких вони є. Наприклад, прагнучи показати тендітність, красу і беззахисність, на яку посягає зла рука, поетеса створює картину дитини із цуценям: “Навіщо ж плондруємо хату,/ траву край дороги зелену,/ дитину з малим цуценятком,/ і віру, й надію, й любов?” [2, с.33].

Для показу контрастів між добром і злом, бідністю і багатством поетеса використовує традиційні біблійні та фольклорні зооморфні образи-символи: “Ангеле Божий, хоронителю мій!/ Над Тобою небо ж таке голубе!/ Коли в серці моїм загіздить змій,/ Дай мені силу здолати себе” [2, с.3]; “На малім віслику, а шати – білі/ Їхав цар новий Іудей” [2, с.10].

Цікаво, що образ віслика є полісемантичним і не використовується поетесою лише в межах одного семантичного поля. Так, в межах однієї збірки “І сказав Ісус” Галина Гордасевич послуговується цим образом як біблійним символом бідності і як народнопоетичним символом тупості та впертості. До речі, в останньому випадку легко прослідковуються і певні інтерконтекстуальні “криловсько-глібовськві” мотиви. Порівняймо: “Його ж за правду розп’яли/ Високоченій осли,/ Шакали суддями були,/ І низько роги опустили / Многотерплячії воли” [2, с.16].

Характерно, що експресія в даному випадку твориться завдяки використанню високого конфесійного стилю з характерними лексико-граматичними маркерами (старослов’янізмами з повною нестягненою формою прикметників) та народним (зниженим!) зооморфним символізмом. Таке поєднання лексико-стильових елементів є дієвим засобом творення іронічності змісту.

Замилування світом тварин дозволяє поетесі не лише використовувати традиційні образи-символи, але й вплітати у тканину поетичного тексту зооморфні авторські новотвори на зразок метафоричних епітетів “у врат його стрічає лебедокрилий сонм” [2, с. 46], “заплелися в поли плаща їжачисті стебла хвоця” [5, с. 49], “голубиний ласкавий вітер Ніжно гладить моє волосся” [3, с.5].

Кількісний аналіз зооморфних образів у поезіях Галини Гордасевич дозволяє зробити висновок про переважання орнітоморфізмів. Саме вони вводять читача в особливу концептосферу неба, конструюючи своєрідний часопростір, адже “сприйняття неба прилучає до сфери трансцендентального і величного; все величне, духовне, божественне приписується небесному. Повітряна стихія неба обумовлює той факт, що воно мислиться в якості душі, дихання світу” [7].

Причому поетеса використовує як узагальнений образ птаха, так і образи-символи солов’я, чайки, зозулі, ворона, орла тощо, значення яких часто є досить амбівалентним. Так, образ літаючої пташиної зграї є водночас символом відбуваючого щастя, зникаючого радісного неспокою: “Слідкую в небі пташину зграю,/ Яка збирається відлітати <...>/ І пісня, яку тут співав колись ти,/ Мені здається, відлунює й досі./ Чую: лунає то тихше, то дужче./ В шерхоті листя, в гомоні птиці” [5, с. 29].

Узагальнений образ птаха в метафорі “*серце птахою летіло*” [3, с. 16] вводить читача у концептосферу небесного й символізує свободу і легкість.

Образ жар-птиці, будучи символом справедливості, водночас є і своєрідним містком між реальним і фантастичним часопростором, і символом єдності природи (флори і фауни): “*З літніх ночей, вишнево-карих, / Вилітає жар-птиця осінь. / (Кому – на щастя, кому – за кару, / Кому – на мить, кому – назавсім) / Птиця клекоче голосом гортанним, / Скликає журавликів сивих...*” [3, с. 32].

Ідеї єдності флори і фауни слугує і використання художнього паралелізму, де один з компонентів зооморфний, а другий – пов’язаний із рослинним світом: “*А птаха щебече. / А дерева шумлять*” [3, с. 33].

Таким чином, птахи в Галини Гордасевич тяжіють до асоціативного ряду, пов’язаного зі щастям та свободою: “*Я вільна літала, як пташка*” [1, с. 17].

Образ чайки в Галини Гордасевич – це символ страдницького неспокою: “*Я чайкою б’юся. Я так вас не зустріти боюся*” [3, с. 6]; “*– Любий, – кличу, прости! / Підбитою чайкою квилю*” [4, с. 41].

Традиційно орел є образом-символом сили, для поляків – державності. В поетеси ж, поряд із вороном, орел є провісником кровопролиття і смерті. У вірші “Львів” за допомогою суцільної зооморфної метафоризації Галина Гордасевич подає картину захоплення міста поляками. Тож лев тут – символ нескореної доброї сили, орел – лихої сили хитрих нападників. І це не випадково, зважаючи на зображення на польському гербі орла: “*Над містом Лева орли кружляють, / – Ой, не на добро, не на добро <...> / – В домашньої кішки научайся, Лево! / – Навчись воркотити, об ноги ся терти. / – А чого ж ти, Лево, такий бо упертий? / ... Болі, муки – з чим їх порівняти! / Тільки родяться в лева левенята!*” [5, с. 33].

Отже, тут образ орла за своєю символічною семантикою близький до образу крука: “*І зажурилися райни, / І на безлюдді кряче крук*” [5, с. 43].

Щодо образів солов’я та зозулі, то Галина Гордасевич у своїх віршах не відступає від фольклорно-художньої традиції. Соловей – символ пісні, радості, кохання: “*Соловей затьох-тьохкав, / Зорі засміялися – / Людина закохалася*” [2, с. 48].

Однак вводить поетеса цей символ і в незвичний контекст. Так, солов’ї співають для покійних славних предків на їх могилах: “*Жили тут прадіди мої, / Тут спочивають їхні кості / На стародавньому погості, / Де їм співають солов’ї*” [5, с. 45].

Зозуля – символ невідвратної долі – хорошої чи лихої. Комуś вона кує щастя, комуś – лічить літа. Так, у вірші “Ідилічний малюнок” зозуля пророкує щастя: “*А доні щастя зозуля кувала <...> / Їй зозуля довгі літа накувала / І веселу, далеку дорогу*” [3, с. 8].

У поезії “Рожевий малюнок” через прозопопею передано єдність світу людей і живої природи. Тут зозуля уже говорить людською мовою: “*Невгамовно зозуля кличе: / – Відшукай мене! Відшукай мене!*” [3, с. 10].

Цей прийом є характерним для зображення орнітообразів у віршах поетеси. Порівняймо: “*Остання ластівка до мене прилетить / І прощобече – / Що ж. Прощай наразі! / Як буду жива – навесні вернусь!*” [3, с. 56].

Як видно із наведеного вище, Галина Гордасевич використовує образи-символи птахів (солов’я, ластівки, зозулі, чайки, жар-птиці) для посилення емоційності, передачі глибини переживань ліричної героїні. Водночас інші зооморфні образи, введені у метафори і порівняння, також слугують певній змістово-конотативній інтенції поетеси. Так, у вірші “Звіздар Полин” Г. Гордасевич використовує зооморфізми як засіб нагнітання атмосфери страху: “*Він буде, як від стада / Загублена вівця <...> / Я чую: тил спадає, / І вис в лісі вовк, / І ворони кружляють*” [2, с. 61].

Отже, топос тварини в поетичному доробку Галини Гордасевич відіграє важливу роль, оскільки:

- 1) реалізує ідею органічної єдності світу людського і тваринного;
- 2) має потужні символічні потенції, будучи вжитим у метафоричних виразах.

Найчисленнішими у віршах поетеси є образи птахів, які вводять читачів у концептосферу неба. Причому Галина Гордасевич використовує як традиційні зооморфні символи, так і демонструє індивідуально-авторський підхід до зооморфного образотворення. Топос тварини як рецепція антропізму потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордасевич Г. Ера України: Поезії. – Львів: Вид-во “Сполом”, 2000. – 64 с.
2. Гордасевич Г. І сказав Ісус: Поезії. – Львів: Вид-во “Сполом”, 2000. – 64 с.
3. Гордасевич Г. Ішла весна по місту: Поезії / Галина Гордасевич. – Львів: Вид-во “Сполом”, 2000. – 64 с.
4. Гордасевич Г. Над озером холодної води: Поезії. – Львів: Вид-во “Сполом”, 2000. – 64 с.
5. Гордасевич Г. Рядок з літопису: Поезії. – Львів: Вид-во “Сполом”, 2000. – 64 с.
6. Гордасевич Г. Станція ворожба: Поезії. – Львів: Вид-во “Сполом”, 2000. – 64 с.
7. Энциклопедия знаков и символов. – Режим доступу: <http://sigils.ru/symbols/nebo.html>